

FIATALOK PÉNZÜGYI KULTÚRA MÉRÉSÉNEK FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

Kovács Péter
egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem
kovacs.peter@eco.u-szeged.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A gazdasági válság rávilágított a lakosság alacsony pénzügyi kultúrájára, pénzügyi ismereteinek hiányaira. Ennek következtében gombamód szaporodnak a pénzügyi kultúra felmérések és fejlesztési programok. Különösen fontos a jelenlegi fiatalok, középiskolások pénzügyi ismereteinek, attitűdjének fejlesztése. Ehhez azonban ismerni kell a pénzügyi kultúra fogalmát, mérési lehetőségeit és ennek korlátait. Tanulmányomban áttekintem a pénzügyi kultúra mérési lehetőségeit és korlátait, valamint összefoglalom a középiskolások pénzügyi kultúráját vizsgáló Econventio-teszt főbb megállapításait. A nemzetközi vizsgálatokhoz hasonló eredményre jutottunk abban, hogy a középiskolások pénzügyek iránt tanúsított hozzáállása, érdeklődése szignifikáns kapcsolatban áll a pénzügyi tudásszintjükkel, így gyakorlatias pénzügyi és gazdasági tudás, és attitűd fejlesztésre van szükség, amely nem önmagában hanem más kompetenciákkal együtt fejlesztendő.

1. BEVEZETÉS

A mindennapok során pénzügyi döntéseket kell hoznunk, kérdés azonban, hogy honnan vesszük a döntéshez szükséges információkat, megértjük-e a híreket, a mindennapok pénzügyeit, gazdasági összefüggéseit, össze tudunk-e hasonlítani ajánlatokat. Fontos kérdés, hogy milyen pénzügyi, gazdasági kultúrával rendelkezünk, illetve mennyire vagyunk tudatosak. Ezek a kérdések nem csak felnőttek, hanem fiatalok esetében is aktuálisak, hiszen a „korai életszakaszban elkövetett pénzügyi hibák a későbbiek során igen költségesek lehetnek” (Lusardi et al. 2010, p. 358). Ugyan a felnőttekhez képest a középiskolások kevesebb közvetlen tapasztalattal rendelkeznek, de ők is pénzt kezelnek, naponta hoznak pénzügyi döntéseket, és tudásra van ahhoz szükségük, hogy a környezetükben látottakat megértsék (például, mit jelent az, hogy a családnak hitele van, be tudják-e osztani a jövedelmüket, a zsebpénz milyen terhet ró a családra, mit jelent az öngondoskodás, mi lenne, ha valaki munkanélkülivé válna a családban). Az Econventio felmérése szerint a magyar középiskolások 44 százaléka otthon szerzi pénzügyi ismereteit, márpedig mind a Pénziránytű, mind az OECD, mind az S&P felmérései szerint a

magyar lakosság pénzügyi kultúrája nem megfelelő (Atkinson-Messy, 2012; Klapper és szerzőtársai, 2015). Még ha az emberek tudják is mit kellene tenni, nem azt teszik, ezzel a fiatalok egy nem megfelelő mintázatot látnak.

A pénzügyi kultúra fejlesztése nem csak egyéni érdek, hanem „a gazdaság, a hitelintézetek és az állam közös érdeke” is (Kovács, 2015A). A pénzügyi kultúra tapasztalattal (Kovács, 2015B) és oktatással is fejleszthető, ugyanakkor ennek tartalmának meghatározásához szükséges feltérképezni a hiányosságokat, a fejlesztendő területeket, illetve a pénzügyi kultúra fogalmi és mérési lehetőségeit. A következőkben áttekintem a pénzügyi kultúra fogalmát, mérési lehetőségeit és problémáit, valamint bemutatom az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesülettel 2011 óta középiskolások körében közösen végzett pénzügyi kultúra vizsgálat főbb eredményeit.

2. A PÉNZÜGYI KULTÚRA FOGALMA ÉS MÉRÉSI LEHETŐSÉGE

A pénzügyi kultúra (financial literacy) jelentése az angol-magyar szótár szerint pénzügyi írni-olvasni tudást, egy speciális területhez kötődő ismeretet jelent. A pénzügyi kultúrának – komplexitásából fakadóan – nincs egységes meghatározása. Egy lehetséges definíció szerint a pénzügyi kultúra „a tudatosság, ismeretek, készségek, attitűdök és viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez.” (Atkinson–Messy 2012, 14. o.).

Egy hazai meghatározás szerint a pénzügyi jártasság „a pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (MNB-PSZÁF, 2008, p. 1)

Suganya és szerzőtársai (2013) szerint a pénzügyi kultúra nem más, mint „annak a tudásnak és azoknak a képességeknek az összessége, amelyekkel hatékonyan irányíthatóak az egyén pénzügyei egész életén át a pénzügyi jólét érdekében”.

Bármelyik meghatározást is nézzük egy döntési folyamat elemeinek vizsgálata, a tudás, készség, attitűd, viselkedés kombinációjának vizsgálata rajzolódik ki. Azonban kérdés, hogy ezeket az elemeket milyen dimenziókban, témakörökön keresztül kell vizsgálni. A különböző meghatározásokban több közös témakör található: a banki szolgáltatások, megtakarítások és befektetések, hitelezés, nyugdíj és biztosítás.

Valamivel kapcsolatos tudás vizsgálata történhet önbevallással (például: milyennek értékeli pénzügyi tudását? Ismeri-e az infláció jelentését?), illetve a tudást vizsgáló mérőeszköz segítségével. Általános tapasztalat, hogy az önbevallásra épülő tesztek eredményeihez képest a tudástesztek a pénzügyi tudás alacsonyabb szintjét jelzik.

Mivel a pénzügyi kultúrának nincs standard fogalma, így a tudástesztekben a fogalmat leképező item (kérdés) készlet sem egységes. Egyrészt vannak tesztek, amelyek csupán három, és vannak, amelyek 68 kérdéssel vizsgálják a pénzügyi tudást. Másrészt, például, ha a befektetések témakört vizsgáljuk, akkor kérdés, hogy ez alatt csak a pénzügyi befektetéseket értjük, vagy ide tartozik az is, hogy továbbtanulok, azaz magamba fektetek pénzt, ami a későbbiekben megtérülhet.

A vizsgálatok során nyitott és zárt kérdéseket is alkalmazhatunk. Zárt kérdések esetében a válaszadók alternatívák közül választhatnak, míg nyitott kérdés esetében a válaszadónak nincs támpontja a válasz megadásakor. A nyitott kérdésekkel szemben a zárt kérdéseket alkalmazó tesztek pénzügyi tudásteszték eredményei jobbak.

A pénzügyi kultúra szintjének mérésére számos kutatás egy-egy mérőszám előállítására törekszik. Ezek túlnyomó többsége a helyes válaszok arányának átlagával azonosítja a pénzügyi tudás szintjét. Emellett néhány tanulmány kísérletet tesz mesterséges – általában vagy faktorelemzésre, vagy regressziós modellekre épülő – index előállítására. A fogalmi és módszertani eltérésekből fakadóan ezek az indikátorok nemzetközileg csak korlátozottan vethetők össze.

További kérdés, hogy ezek az indexek milyen értéke jelzi a pénzügyi tudás megfelelő szintjét. Néhány kutató küszöbértékek megadásával próbálkozik, ugyanakkor ezeknek a számoknak nincs objektív megalapozottsága.

A tudásszint helyes válaszok arányához való kötése egyszerű módszertani megoldásnak tűnik, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy ezek az indexek, főleg a kevés itemmel dolgozó tesztek érzékenyek a kérdések nehézségi szintjére is. Emellett az sem mindegy hogy miről és hogyan kérdezzük. Például, az árfolyamokra rákérdezhetünk konkrét számokkal, illetve általánosságban is. Az Econventio-teszt egyik kérdése szerint „Február végén hazaértél egy szlovákiai sí táborból, és maradt 10 euród, melyet szeretnél forintra váltani. A bank pénztáránál kiírtak szerint az euró vételi árfolyama 280 Ft, az eladási árfolyama 290 Ft. Hány forintot kapsz 10 euróért?” A helyes választ a hazai középiskolások több mint fele (53,1 százalék) tudta, 10 euróért 2800 Ft-t kapna, 27,4 százalék szerint viszont 2900 forintot, 9,6 százalék szerint pedig 2850 forintot kapna. Ez azonban nem jelenti azt, hogy számok nélkül a diákok meg tudják különböztetni valuták eladási és vételi árfolyamát. Például, állítások igaz-hamis voltát vizsgálva „A bankok által hirdetett valuta vételi árfolyam kisebb, mint az eladási árfolyam.” állítást a diákok csupán 38 százaléka gondolta helyesnek. Hasonlóan magas arányban választották a diákok a helyes válasszal ellentétes lehetőséget, miszerint a vételi árfolyam a magasabb (37,3). A másik két lehetőségre a válaszok 15,1 százaléka (minden bankban egységes a vételi árfolyam), illetve 8,8 százaléka (megegyezik a vételi és az eladási árfolyam) érkezett.

3. HAZAI KÖZÉPISKOLÁSOK PÉNZÜGYI KULTÚRÁJÁNAK MÉRÉSE

Az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesülettel 2011-ben indított tevékenységünk fő célja a középiskolások pénzügyi, gazdasági ismereteinek kutatásokra (Econventio-teszt) épülő fejlesztése, azaz éves felmérések segítségével azonosítjuk a problémás ismeretterületeket, megvizsgáljuk a probléma okát, majd erre fejlesztési tevékenységeket dolgozunk ki. E tevékenységek között mind játékos tréningek, szakmai napok, táborok, pedagógus továbbképzés található.

Az Econventio-tesztben hat vizsgálati dimenzió szerepel:

1. általános banki, pénzügyi ismeretek,
2. befektetések, megtakarítások,
3. hitelek,
4. munka világa,
5. biztosítás, nyugdíj,
6. általános gazdasági ismeretek.

Mind a hat dimenzión belül alapvetően attitűdöt és preferenciát vizsgáló kérdéseket, illetve egy tudástesztet találunk. A tudásteszt minden dimenziójában öt gyakorlat centrikus kérdés jelenik meg: egy a számolásokhoz, ajánlatokhoz köthető, és további négy ismereteket, informáltságot ellenőriz. A teszt során mind a hat vizsgálati dimenzió egyforma súllyal alakítja a modellt. Ebből fakadóan az Econventio-teszt 30 tudásszintet mérő kérdést tartalmaz, amely árnyaltabb képet nyújthat, mint a négy, illetve nyolc kérdést tartalmazó tudástesztek.

Minden kérdésnél négy válaszalternatívát kínáltunk fel, melyek közül egy helyes. A kitöltőknek pontosan egy alternatívát kell kiválasztania. Kitöltés közben a felületen a kitöltőnek egyszerre csak egy kérdés jelenik meg, melyek megválaszolására összességében 30 perc áll rendelkezésre. A tesztben szereplő kérdések során fontos, ügyelünk arra, hogy a kérdések érthetően, a korcsoporthoz igazítva legyenek feltéve. Mivel számos esetben (például hitelkártya, tőzsde) a diákok nem rendelkeznek tapasztalatokkal, így felmerül a kérdés, hogy a középiskolások valós tudását tükrözik-e a válaszok, és nem csak tippeltek-e. E probléma megoldására, illetve e torzító tényező hatásának csökkentése végett a tudásteszt részbe egy „Nem tudom” válaszalternatívát is beépítettünk, a diákokat arra kérve, hogy ezt az alternatívát válasszák, ha nem tudják a kérdésre adandó helyes választ.

A középiskolások pénzügyi ismeretének jellemzésére mérőszámként az Econventio-indexet, alkalmazzuk, amely a helyesen megválaszolt kérdések arányának átlagát jelenti. Az Econventio-index így egy [0;100] intervallumba eső érték, melynek magasabb értéke magasabb átlagteljesítményt mutat.

A teszt – amelyet az indulási évben közel 7 ezer, majd minden évben több mint 10 ezer diák töltött ki – kiegészül kiscsoportos vizsgálatokkal, próbatesztekkel, ahol a kitöltők elmagyarázzák, mely kérdésre miért úgy válaszoltak, ezáltal megismerhetjük a középiskolások pénzügyekkel kapcsolatos gondolkodását is.

4. EREDMÉNYEK

2016-ban a felmérésben résztvevő 14 ezer középiskolás teszteredményének átlaga 50,8%, amely magasabb az elmúlt évekhez képest (47%, illetve 45%). Ez azt jelenti, hogy a középiskolások 30 kérdésből átlagosan 15 kérdést tudnak helyesen megválaszolni. A középiskolások fele legfeljebb 50 százalékos teljesítményt nyújtott a teszten. A diákok 75 százalékának a teljesítménye 63 százalék alatti. Az Econventio-index életkorral való kapcsolatát vizsgálva szignifikáns (p -érték $<0,001$) pozitív irányú, gyenge korrelációs kapcsolatot ($r=0,190$) találunk. Ez arra utal, hogy az életkornak, az ezzel járó gyakorlati tapasztalatnak szignifikáns kapcsolata van a pénzügyi tudásszinttel, ugyanakkor a tudásszintet több tényező együttesen alakítja, amelynek az életkor csak egy szelete. A teszten szignifikánsan jobb eredményt ($F=46,4$, p -érték $<0,001$) értek el a férfiak (52 százalék), mint a nők (49 százalék). Az Econventio-index alapján az átlaghoz képest jobb eredményt értek el a gimnáziumi képzésre (54%) illetve akik egyéb képzésre járnak (56%). A többi osztálytípus átlageredménye 48% ($F=71,9$, p -érték $<0,001$).

Azok körében, akik kereskedelmi, gazdasági képzésekre járnak, az index értéke 53,1%, míg a nem gazdasági képzésekben résztvevők eredménye (50,1%) ettől szignifikánsan elmarad ($F=65,805$, p -érték $<0,001$). Ez a különbség az elmúlt évekhez hasonlóan 3 százalékpontnyi volt, ami nem nevezhető soknak. Éles különbség van a gazdasági és a nem gazdasági képzésekben tanulók között. Míg 14 éves korban a gazdasági képzésekre járók 30, addig a nem gazdasági képzésekre járók 9 százaléka próbál az iskolában hallottakra támaszkodni. Ezzel szemben 18 évesen a nem gazdasági képzésekre járók 10 százaléka, a gazdasági képzésekre járók 48 százaléka az iskolában hallottakat próbálja figyelembe venni.

Azok, akik nem játszottak pénzügyi társasjátékokkal a teszten 42 százalékos átlageredményt értek el, míg az ezekkel játszóké teljesítménye 52%.

Azok, akik szerint nem érdemes távoli célokra megtakarítani, csupán 21 százalékos átlagteljesítményt nyújtottak a teszten. E csoport kétharmada fiúkból áll.

A pénzügy kultúra része az is, hogy megértsük azon pénzügyi, gazdasági híreket, amelyeket nap, mint nap láthatunk a médiában. Általánosságban szignifikáns kapcsolat mutatható ki a tájékozódási forma és az Econventio-index között. Szignifikánsan rosszabb átlageredményt érnek el másokhoz képest azok, akiknek saját bevallásuk szerint nincsenek pénzügyi ismeretei. A válaszadók 17,0 százalékát egyáltalán nem érdeklik a pénzügyi hírek. A többség (42,8 százalék) csak abban az esetben olvas, hallgat pénzügyi, gazdasági híreket, ha valami rendkívüli esemény történt. Közel egyharmaduk (30,3 százalék) fontosnak tartja az általános tájékozódást, ezért többnyire foglalkozik pénzügyi, gazdasági hírekkel. 10,0 százalékukat érdekli a téma, azért rendszeresen követik a pénzügyi híreket. A pénzügyi, gazdasági hírek iránt egyáltalán nem érdeklődők a teszten 44 százalékos

átlageredményt értek el, míg a valamilyen érdeklődést mutatók átlageredménye 53%.

Az MNB és a NAV gyakran megjelenik a híradásokban, ugyanakkor a pénzügyi szervek funkcióinak megkülönböztetése sokszor problematikus. Például a diákok 72 százaléka a NAV-ot tartja Magyarország legfőbb közpénzügyi ellenőrző szervének, mindösszesen 12 százalékuk kapcsolta össze a kérdést az Állami Számvevőszékkal. A középiskolások élethelyzetét tekintve problematikusnak mutatkoztak a diákmunka feltételeihez, ennek adózásához köthető kérdések. A nemzetközi eredményekkel összehangban ugyancsak problémát jelent a százalékszámítás, a kamatos kamat számítása, a legalább, legfeljebb kifejezések kezelése, különböző ajánlatok összehasonlítása. A teszteredményekben minden évben megjelenik, hogy problémás a jegybanki és kereskedelmi banki funkciók azonosítása, elkülönítése, az infláció fogalmának ismerete.

A nemzetközi vizsgálatokhoz hasonló eredményre jutottunk abban, hogy a középiskolások pénzügyek iránt tanúsított hozzáállása szignifikáns kapcsolatban áll a pénzügyi tudásszintjükkel, ezzel is igazolva, hogy nemcsak a tudást, az attitűdöt is fejleszteni kell.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A jövő szempontjából fontos a fiatalok pénzügyi ismereteinek fejlesztésre. A diákok esetében minden vizsgálati dimenzióban rendelkeznek valamekkora tudással, azonban ez hiányos. Még azok, akik rendelkeznek gazdasági, pénzügyi sem feltétlen tudják, akarják tudásukat a gyakorlatban alkalmazni. A fejlesztő tevékenységek nemcsak a pénzügyi ismeretekre kell, hogy koncentráljanak, hanem a gyakorlatiasság mellett attitűdöt, hozzáállást is fejleszteni kell, hiszen nemzetközi vizsgálatok szerint a pénzügyi tudásszint kapcsolatban áll a pénzügyek irányába mutatott hozzáállással. A hazai eredmények és a nemzetközi eredmények alapján a helyes kijelentés az, hogy a pénzügyek irányába tanúsított negatív hozzáállás alacsony pénzügyi kultúrával párosul. Tekintettel a valóság komplexitására, a digitalizációra, a mindennapokban való boldoguláshoz nem csak pénzügyi, hanem más például informatikai kompetenciákra is szükség van (Kovács-Terták, 2016), amely komplex, együttes fejlesztése elengedhetetlen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Adele Atkinson – Flore-Anne Messy (2012): *A pénzügyi kultúra mérése: Az OECD / Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata (INFE) kísérleti kutatásának eredményei*, OECD Pénzügyi, Biztosítási és Magán-nyugdíjpénztári Műhelytanulmányok, 15. sz., OECD Publishing.

Leora Klapper – Annamaria Lusardi – Peter Van Oudheusden (2015): *Financial Literacy Around the World: Insights from the Standard & Poor's Rating Services*, S&P.

S. Suganya – Dr. S. Sakthivelrani – K. Durai (2013): Development and validation of financial literacy scale, *International Journal of Research in Commerce & Management*, 4 évf.(1. sz.), pp. 99–104.

Kovács Levente (2015A): A pénzügyi kultúra kutatása és aktuális feladataink, *Gazdaság és Pénzügy*, 2. évf. (1. sz.) pp. 79-88.

Kovács Levente (2015B): A pénzügyi kultúra Európában, Magyarországon és a Miskolci Egyetemen, „*Mérleg és Kihívások*” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia kiadványa, pp. 179-187.

Kovács Levente – Terták Elemér (2016): *Financial Literacy, Panacea or Placebo? – A Central European Perspective*, Verlag Dashöfer.

Annamaria Lusardi – Olivia S. Mitchell – Vilsa Curto (2010): Financial literacy among the young, *Journal of Consumer Affairs*, 44. évf. (2. sz.), 2010, pp. 358–380.

<https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafterallpodas-penzugyi-kultura-fejleszte.pdf>

<http://www.penziranytu.hu/magyar-lakossag-penzugyi-kulturaja>

